

Bogusław Nadolski

Bóg Ojciec a Maryja w Mszale Rzymskim Pawła VI

Salvatoris Mater 1/3, 25-38

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Refleksje nad głównym trzonem wypowiedzi poprzedźmy ogólnym, acz ważnym stwierdzeniem: Bóg w stosunku do świata, szczególnie świata ludzi realizuje swój „zamyśl miłości”. To charakterystyczne wyrażenie znajdujemy w polskiej wersji Pierwszej Modlitwy Eucharystycznej o tajemnicy pojednania, najczęściej jednak mówi się o planie Bożym, o Bożej ekonomii zbawienia, która urzeczywistnia się w historii zbawienia.

Historia zbawienia znajduje swoją kulminację w działaniu Jezusa Chrystusa, w Jego misterium paschalnym. I z tego także punktu widzenia Osoba Jezusa ma tu zasadniczy wkład¹.

Boży plan zbawienia uobecnia się najpełniej w liturgii. Jest ona celebracją historii zbawienia. Można powiedzieć, że liturgia to przede wszystkim czyn (*ergon*) Boga dla ludzi (*leos*, jońskie *laos*), działanie Boga dla ludu, *opus Dei* wyrażający się w wielokrotnych „zstąpieniach” (*katabasis*) Boga ku swojemu ludowi. Działanie to osiągnęło swoje apogeum

w misterium paschalnym Chrystusa, w którym Bóg udzielił swojego życia ludziom. Centralną tajemnicą chrześcijańskiej wiary jest prawda o Trójjedynym Bogu i łasce odkupienia przez Chrystusa w Duchu Świętym. Rzeczywistości te spina sprawowana w Kościele

liturgia. W niej następuje samoudzielanie się Boga przez Chrystusa w Duchu Świętym, które koresponduje z wewnątrztrynitarnym życiem. Liturgia Kościoła jest realnym symbolem (*Realsymbol*) ekonomii zbawczej Trójjedynego Boga², a także przyjmująca formę kultu odpowiedź na Boże działanie.

Celebracja liturgiczna z kolei jako wydarzenie duchowe jest, we właściwym tego słowa znaczeniu, teologią. Dlatego wolno i trzeba komentować tę celebrację³. Temat niniejszego artykułu można w konsekwencji ukonkretnić, próbując odpowiedzieć na pytanie, jak modlitwy Mszału Pawła VI ukazują miejsce Maryi w planie zbawienia, który Bóg Ojciec realizuje.

Bogusław Nadolski TChr

Bóg Ojciec a Maryja w Mszałe Rzymskim Pawła VI

SALVATORIS MATER
1(1999) nr 3, 25-38

¹ R.TAFT, *Was leistet die Liturgie*, „Internationale katholische Zeitschrift” 22(1993) 205.

² Por. dyskusję na ten temat: „Zeitschrift für katholische Theologie” 111(1989) 129-162.

³ R. MESSNER, *Was ist systematische Liturgiewissenschaft?*, „Archiv für Liturgiewissenschaft” 40(1998) 257-274.

Podstawową ramą uobecniania się planu zbawienia jest niezbywalna prawda - rzeczywistość: Bóg Ojciec jest najpierw Źródłem liturgii, wszystko pochodzi od Ojca - *a Patre*. Znajduje to wyraz w kompozycji modlitw liturgicznych; kolekty np. z reguły rozpoczynają się od „Boże” (Deus). Trzeba nieustannie powracać do myślenia o liturgii Praźródle - *Liturgie aus dem Urquel - Liturgie de source*⁴, by właściwie jej doświadczać. Bez tego odniesienia każde patrzenie na liturgię sprawowaną z polecenia Chrystusa w Kościele, będzie powierzchowne, skoncentrowane na zewnętrznych ceremoniach.

Uczestnictwo w liturgii nie ogranicza się do indywidualnego doświadczenia, w sensie tylko troski o swoją duszę. Udział w celebracji liturgicznej wprowadza w całokształt opieki Boga nad człowiekiem i dzieanie się Jego zbawienia w świecie. Udział w liturgii wciąga w realizację planów Bożych, „odwiecznego zamysłu miłości” - rozprzestrzenienia się i upowszechniania Jego odwiecznej Miłości. Trzeba mówić, używając języka obrazowego, o oceanicznej szerokości i głębokości tej miłości i Bożych planów. Włączenie się wierzącego w życie Boże, tj. w „rzekę miłości”, czyni go uniwersalnym, „katolickim”.

1. Wybrana przez Boga i umiłowana

W Bożym „zamyśle miłości” znajduje się szczególne miejsce dla Maryi. Będzie Ona u początków największego dzieła Boga Ojca - zbawienia w Chrystusie i to zarówno w obietnicy zbawienia, w dokonaniu tego dzieła, jak i w aplikacji skutków w drodze do eschatycznej pełni.

Wielkie dzieła, seria Bożych wspaniałości, które Wszechmocny uczynił Bogarodzicy (por. Łk 1, 49) wzięły swój początek w odwiecznym postanowieniu: *wybrał Ją i umiłował*. Ciekawe, że tego wyrażenia nie spotykamy w Mszałe, często natomiast powtarza się jako responsorium w Liturgii Godzin. W mszałe posoborowym słowo *eligere* użyte jest w odniesieniu do Jezusa, który wybrał na swoją Matkę „Najświętszą Dziewicę”⁵. To tłumaczenie polskie jest

⁴ Wyrażenie *Liturgie de source* pochodzi od melchickiego kapłana Jeana Corbona. Wydał on pracę pod tym tytułem (Beirut 1980). Na Zachodzie wydania podjęło się wydawnictwo dominikańskie „Du Cerf” (1980). Liturgia źródła opiera się na zmartwychwstaniu Chrystusa, który został uwielbiony w swoim człowieczeństwie. Na język niemiecki publikację przetłumaczył H. Urs von Balthasar, *Liturgie aus dem Urquel*, Einsiedeln 1981.

⁵ Msze wspólne NMP nr 3, kolekta do wyboru.

skróceniem obszerniejszego i bogatszego tekstu łacińskiego: *Domine Jesu, qui virgalem aulam beatæ Mariuæ in qua habitares, eligere dignatus est*. Uderza użycie wyrażenia „aula” w znaczeniu mieszkania, sanktuarium, dworu, pałacu. Wyrażenie to stosunkowo często powracało w wypowiedziach autorów chrześcijańskich. Ambroży pisał o „aula uteri virginalis”⁶. Fulgencjusz z Ruspe uczył, że Jezus „de aula uteri virginalis egrediens”⁷. O „wybraniu” Maryi przez Jezusa drugi raz mówi się w Mszale w związku ze wspomnieniem Imienia Najświętszej Maryi Panny. I w tym przypadku wybór Maryi na Matkę odniesiony jest do Jezusa⁸.

Z tego swoistego „przeznaczenia” i wybraństwa Maryi pochodzić będą wszystkie inne Jej przywileje, dary i zaszczytne tytuły. Dobrze, że nazywa się plan działania Boga „zamyśłem miłości”. Wybór Maryi jest bowiem *actio* Boga nieuwarunkowanym, płynącym z bezinteresownej Boskiej logiki miłości.

2. Ze czią wspominaemy najpierw...

Te pierwsze słowa ze wspomnienia świętych w Pierwszej Modlitwie Eucharystycznej, uznać można za charakterystyczne dzięki wyrażeniu: „in primis” - „najpierw”. Oznacza ono hierarchię w oddawaniu czci i to nie tylko w tej modlitwie, lecz w odniesieniu do całej liturgii, której sensem jest *omnis honor et gloria* Bogu Ojcu przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, zaś cześć Bogarodzicy wyprzedza kult świętych. Wyrażenie zawiera charakterystyczną tytulaturę Maryi jako „pełną chwały, zawsze Dziewicę, Matkę Boga i naszego Pana Jezusa Chrystusa”. To określenia stosowane szczególnie na Wschodzie po Soborze Efeskim (431), zwłaszcza w liturgii antiocheńskiej św. Jakuba, w liturgii egipskiej w VI wieku. W wyrażeniach tych należy widzieć echo definicji soborowej o Theotokos. Uważa się, że to wspomnienie jest pierwsze w liturgii rzymskiej. Rzym nie miał jeszcze oddzielnego święta maryjnego, dokonując włączenia wspomnianego zdania do modlitwy eucharystycznej. Zaslugę w tym względzie należy wiązać ze Wschodem, z praktyką włączania Maryi w anamnezę dzieła zbawczego. Rodziny liturgiczne Kościoła na Wschodzie celują w licznych wspomnieniach Nie-

⁶ *Expositio psalmi* 118, 21, 10; zob. także KASJAN, *Collationes* 17, 5, 2.

⁷ *Sermo* 3.

⁸ Tłumaczenie polskie nie uwzględnia wyrażenia „elegerat”, które występuje w tekście łacińskim.

pokalanej Dziewicy w ramach anafory⁹. Druga Modlitwa Eucharystyczna z Tradycji Apostolskiej św. Hipolita (IV w.) wyraźnie to poświadcza. W prefacji odczytujemy słowa: *stał się człowiekiem za sprawą Ducha Świętego i narodził się z Dziewicy*, Maryja z wielką miłością oczekiwała narodzenia Jezusa (2. prefacja adwentowa). Wspomnienie, o którym mowa (I Modlitwa Eucharystyczna), najprawdopodobniej z połowy V stulecia, godne jest zauważenia jeszcze z innego powodu. W wersji łacińskiej używa się sformułowania: *memoriam venerantes* - w tłumaczeniu polskim „ze czcią wspominamy”. Łacińskie słowo „memoria” straciło tu dawne znaczenie „miejsca”, „kościół wzniesionego nad grobem męczennika”, czy też „ołtarza umieszczonego nad grobem świętego”. Przyjmuje znaczenie *miejsca, w którym gromadzą się wierni*. Św. Benedykt nazwał miejsce, kościół zbudowany ku czci Najświętszej Maryi Panny „*memoria inclitae Virginis Mariae*”¹⁰. Kolejny etap ewolucji słowa „memoria” to „dzień wspomnienia, czci świętego, święto natele”. Wspomnienie Najświętszej Maryi Panny, o którym mowa, znajduje się w modlitwie opatrzonej tytułem „*communicantes*”, które wywodzi się z łacińskiego słowa „*communio*”, oznaczającego pierwotnie uczestnictwo w liturgii. Wyrażenie „*communio sanctorum*” należy rozumieć albo w sensie udziału wiernych w „*sancta*” - sprawach świętych, bądź wspólnotę, komunie wiernych, którzy są „cząstkami” świętego ludu. W przypadku natomiast, gdy mowa była o łączności Kościoła ziemskiego z Kościołem zbawionych, stosowano wyrażenie „*societas beatorum*”. Przyjmuje się, że chodzi tu o wspólnotę wierzących, która czci Bogarodzicę.

Także i w innych Modlitwach Eucharystycznych pojawia się wspomnienie Bogarodzicy w kontekście świętowanej tajemnicy. W uroczystość Niepokalanego Poczęcia obchodzimy *dzień, w którym została poczęta bez grzechu pierwородnego Najświętsza Maryja Panna, wybrana na Matkę Jezusa Chrystusa*. W Narodzenie Pańskie i przez całą oktawę Kościół *świętuje [noc], dzień, [w której], w którym Najświętsza Maryja Panna wydała na świat Zbawiciela; dzień, w którym Twój Syn Jednorodzony przyjął ciało z Maryi Dziewicy i stał się człowiekiem* (uroczystość Zwiastowania Pańskiego); *dzień, w którym została wzięta do nieba Niepokalana Dziewica* (Wniebowzięcie NMP).

W ramach Modlitw Eucharystycznych odnajdujemy także wspomnienie Maryi w prośbie o udział w dziedzictwie wybranych, „udział

⁹ TH. MAERTENS, *Pour une meilleure intelligence de la prière eucharistique*, Bruges 1963, 77.

¹⁰ CH. D. DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Graz 1954.

w życiu wiecznym”, o przebywanie w domu Ojca (I Modlitwa o tajemnicy pojednania), o zgromadzenie w doskonałej jedności (II Modlitwa o pojednaniu), o doprowadzenie wszystkich do siebie (Boga) (II Modlitwa z udziałem dzieci), o przebywanie u Ciebie (Boga) na wieki (III Modlitwa z udziałem dzieci). Na pierwszym planie widzimy Maryję: *przede wszystkim z Najświętszą Dziewicą, Bogurodzicą Maryją; razem z Dziewicą Maryją.*

3. Narodzenie Najświętszej Maryi Panny - Jutrzenki zbawienia

Narodzenie się przyszłej Matki Zbawiciela było realizacją Bożego wybraństwa. Wiara Kościoła akcentowała to wydarzenie w święcie Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Ma ono swój początek w Jerozolimie w pierwszej połowie VI wieku¹¹, w kościele przy Probatica Piscina (por. J 5, 2). Tradycja wiąże je z dzisiejszym kościołem św. Anny z VI wieku. Romanos Piewca (zm. 560) poświęca narodzeniu (*genesion*) Bogarodzicy, na święto 8 września, swój kontakion i traktuje święto jako popularne, już upowszechnione. Wyraźniejsze świadectwo można znaleźć w *Chronicon paschale* (624). Andrzej z Krety (zm. 740) omawia je natomiast w swojej homilii, która należy do najstarszych na temat narodzin Bogarodzicy¹². Jest także autorem kanonu, tj. poematu liturgicznego „na narodziny Bogarodzicy”¹³. Wspomniany diakon Romanos stwierdził, że *nieplodna zrodziła Bożą Rodzicielkę, żywicielkę naszego życia* - jest to nawiązanie do tradycji łączącej narodzenie Bogarodzicy z bezpłodnością Anny. Fakt ten tym mocniej podkreśla bezinteresowne działanie Boga. Wydaje się, że święto ze Wschodu przywędrowało do Rzymu w VII wieku (poprzez Galię). Zachowane bowiem świadectwo wiąże się z biskupem Sonnatusem z Reims (zm. 631) i znajdujemy je w kalendarzu w *Missale Gothicum* (napisanym w Autun około 680 r.).

Teksty eucharystyczne są ukierunkowane na macierzyństwo i narodzenie Syna Bożego, stąd podstawowym akcentem święta jest ukazanie Maryi jako „Jutrzenki zbawienia” - *aurora salutis* i nadziei całego świata - *spes universo mundo* (Modlitwa po komunii) - wyrażenie przejęte z *Missale Parisiense*. Zwięzłe wyrażenia wykraczają jednak poza sferę indywidualnych przywilejów Maryi i kieru-

¹¹ W. DELIUS, *Geschichte der Marienfeste*, München 1963, 149nn.

¹² PG 97, 805 A.

¹³ PG 97, 1316-1329.

ją uwagę uczestnika liturgii na historio-zbawcze znaczenie tego wydarzenia, a uwypuklają je czytania skryptyrystyczne o genealogii Jezusa (Mt 1, 1-16; 18-23; o zapowiedzi narodzin Mi 5, 1-4a; Rz 8, 28-30).

4. Z woli Boga Ojca Najświętsza Maryja Panna Niepokalana stała się godnym mieszkaniem dla Syna Bożego i wyróżniającym się owocem odkupienia

Działanie Boga Ojca w stosunku do Bogarodzicy najpełniej wyraża się w powyższym stwierdzeniu. Odnajdujemy je najpierw w kolekcie (przejętej z poprzedniego mszału) uroczystości Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Bóg, zachowując Maryję od grzechu pierworodnego i wszelkiego wpływu szatana, nie miał na uwadze głównie wyróżnienia osoby Dziewicy z Nazaretu. Sensem i celem tego *singulare privilegium* było nade wszystko przygotowanie „mieszkania” swemu Synowi. Kolekta potwierdza fakt przygotowania „godnego mieszkania” - *dignum habitaculum*. Wyrażenie „habitaculum” posiada stosunkowo szerokie znaczenie. Jakże nie dostrzec w nim inspiracji Ef 2, 22, kiedy Apostoł pisał o wspólnocie chrześcijan jako domu Boga: [...] *wy także wznosicie się we wspólnym budowaniu, by stanowić mieszkanie Boga przez Ducha*. Temat domu, a także świątyni zbudowanej na końcu czasów, był żywy w pierwotnym chrześcijaństwie, a uprzednio w Qumran. „Habitaculum” oznaczało również zamieszkanie Boga w duszy człowieka. Wówczas pojawia się słowo „godne mieszkanie”¹⁴, sanktuarium. Jest charakterystyczną sprawą, że „habitaculum” traktowane jest także jako mieszkanie niebieskie w liczbie pojedynczej względnie mnogiej „habitacula coelestia”. Biskup Hippony wspomina o „lumen coelestis habitaculi”¹⁵. Bóg w sercach swoich wyznawców przygotowuje wieczne mieszkanie (habitaculum) dla swego majestatu¹⁶.

Wyrażenie „dignum habitaculum” powraca w kolekcie we wspomnieniu Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny. W Niepokalanym Sercu Bogarodzicy Bóg przygotował godne mieszkanie dla Ducha Świętego. „Serce” w znaczeniu biblijnym jest synonimem osoby.

¹⁴ HILARY, *In Evangelium Matthaei* 25, 1.

¹⁵ AUGUSTYN, *Sermo* 368,1.

¹⁶ *Deus qui de vivis et electis lapidibus aeternum habitaculum tuae praeparas maiestati*
- kolekta w rocznicę dedykacji kościoła.

Prefacja natomiast z uroczystości Niepokalanego Poczęcia (stanowi nową kompozycję) wyraża tę prawdę personalnie. Uprzywilejowanie Maryi legitymizuje się *przygotowaniem na godną Matkę [...] Syna*.

Działanie Boga wyrażające się w zachowaniu Maryi od „pragrzechu” implikuje zbawczy czyn Jezusa Chrystusa. Na mocy zasług przewidzianej śmierci Chrystusa (kolekta), *uprzedzająca łaska [Boga] zachowała Ją od wszelkiej zmazy* (Modlitwa nad darami).

5. Z woli Boga odwieczne Słowo przyjęło ciało ludzkie w łonie Maryi Dziewicy

Powyższe słowa wyjęte są z nowoutworzonej kolekty formularza na uroczystość Zwiastowania Pańskiego. Prefacja szerzej tłumaczy interwencję Boga przez Ducha Świętego: *Najsświętsza Dziewica przyjęła z wiarą Twoje Słowo, przez tajemnicze działanie Ducha Świętego poczęła Syna i z miłością Go nosiła w niepokalanym łonie*. Wyrażenie o przyjęciu Słowa Bożego przez Dziewicę z Nazaretu nawiązuje do maryjnego „fiat”, równocześnie wskazuje na świadome współdziałanie przyszłej Matki Zbawiciela w narodzeniu Chrystusa. Podobne wyrażenia zawiera kolekta z 20 grudnia¹⁷. Zaś kolekta z IV niedzieli Adwentu odwołuje się do zwiastowania anielskiego, przez które *poznaliśmy wcielenie Chrystusa, Twojego [Boga] Syna*. Było wolą Boga Stwórcy i Odkupiciela człowieka, by przedwieczne Słowo przyjęło ciało w łonie Maryi Dziewicy (kolekta 17 grudnia).

Uroczystość Zwiastowania Pańskiego ma charakter tak chryzologiczny, jak i maryjny. Związek ten uwidacznia się już w samych nazwach: do najstarszych należy wyrażenie użyte w homilii Abrahama z Efezu, wygłoszonej w latach 530-550 w Konstantynopolu. Wyrażenie to brzmi *Euangelismos tes Theotokon*¹⁸, *Annuntiatio* - Zwiastowanie. Historia święta podaje także inne nazwy: *Enanthropesis*, *Incarntatio* - Wcielenie, *Mariae salutatio*, *Initium redemptionis* (początek odkupienia); w sakramentarzu gregoriańsko-hadriańskim: *Adnuntiatio sanctae Mariae*; w Gelazjańskim sakramentarzu: *In adnunciacione sancatae Mariae Matris Domini nostri Jesu Christi*; w mszale rzymskim z 1570 r.: *In festo Anuntiationis B.M.V.*

¹⁷ *Za zwiastowaniem anielskim Niepokalana Dziewica przyjęła Twoje odwieczne Słowo, i przeniknięta światłem Ducha Świętego stała się świętynią Bożą.*

¹⁸ PO 16, 442-447.

Z kolei „Liber pontificalis” (papież Sergiusz 687-701): *Anuntiatio Domini*, podobnie w sakramentarzach z VIII w.: *Adnuntiatio (Denuntiatio) sanctae Dei Genetricis et passio eiusdem Domini*. Do nazwy z „Liber Pontificalis” nawiązał mszał Pawła VI (1970) „Zwieszczenie Pańskie”.

Wymowna jest także data uroczystości - koniec marca, początek kwietnia - łączono ją z męką Chrystusa (Hipolit Rzymski, Tertulian, Pseudo-Cyprian), ze stworzeniem świata, stworzeniem księżyca, gwiazd, zmartwychwstaniem Chrystusa. Kalendarz juliański umieścił ten dzień na 25 marca. Data ta obejmowała: stworzenie, poczęcie Chrystusa i paschę. Tablica paschalna Hipolita wspomina 2 kwietnia o „genesis tou Christou”¹⁹.

6. Maryja Dziewica - Matką Chrystusa

Prawda misterium Wcielenia Słowa Bożego uwyrażnia się w macierzyństwie Maryi - w zrodzeniu Chrystusa. Narodzenie Syna Bożego z Najświętszej Dziewicy Maryi spowodowało, że przed całym światem zajaśniała potęga Boga (kolekta z 19 grudnia). Łacińskie wyrażenie jest bogatsze. Mowa jest o *splendor gloriae*. Chwała (*gloria*) jest synonimem samego Boga.

Rzeczywistość ta bardzo wyraźnie, wielokrotnie i mocno uwyklona jest w *lex orandi*. Nie sposób wymienić wszystkich określeń. Nade wszystko sięgnąć trzeba do uroczystości Świętej Bożej Rodzicielki Maryi świętowanej na zakończenie oktawy Narodzenia Pańskiego (1 stycznia). Uroczystość otwiera antyfona na wejście wyjęta z twórczości Seduliusza (V w.): *Witaj, Święta Boża Rodzicielko, Ty wydałaś na świat Króla, który włada niebem i ziemią na wieki wieków*. Maryja nazwana jest Bogarodzicą - Theotokos, przez Nią otrzymaliśmy Syna Bożego, Dawcę życia wiecznego. Tym życiem jest sam Jezus Chrystus, stąd dalsze stwierdzenie, że Bóg przez dziewicze macierzyństwo Maryi Panny obdarzył ludzi łaską wiecznego zbawienia (kolekta). Wyrażenie Theotokos - Deigenetrix powtarza się w euchologii uroczystości kilkakrotnie.

To wydarzenie nazwane paradoksem paradoksów²⁰ czci liturgia przy każdorazowym odmawianiu wyznania wiary. Na słowa: *Przyjął ciało z Maryi Dziewicy i stał się człowiekiem*, klęka się w uroczy-

¹⁹ A. SCHEER, *Aux origines de la fête de l'Annuntiation*, „Questions liturgiques” 58(1977) 97-169.

²⁰ Por. H. DE LUBAC, *Paradoxes*, Paris 1986.

stość Narodzenia Pańskiego i Zwiastowania Pańskiego, a w pozostałe dni wykonuje się głęboki skłon głowy. Wydawać by się mogło, że akcent ten bardziej przynależy wspomnianemu ścisłemu misterium paschalnego. Raul z Rivo (zm. 1403) podaje, że zwyczaj klękania wierznych podczas wymawiania wspomnianych słów upowszechniony był za jego czasów. Przyznaje, że był mu przeciwny, uznając go za innowację²¹. Wcześniej wzmiankuje o nim Durand²². „Zwyczajnik” Piotra z Cluny (zm. 1156) zaświadcza, że jest to zwyczaj powszechnie praktykowany i to od dłuższego już czasu²³. Natomiast statuty z Chartreux wiążą zwyczaj tylko z celebransem, zaznaczając że w czasie wymawiania słów *et incarnatus est celebrans* winien ucałować ołtarz²⁴.

7. Maryja współpracująca w misterium Odkupienia

Maryjne „fiat” oznaczało zgodę na działanie Boga w życiu Dziewicy z Nazaretu, stanowiło *carte blanche* dla Boga i to nie tylko w odniesieniu do macierzyństwa. „Fiat” jest rozpoczęciem współpracy Maryi z Bogiem w realizowaniu Bożego zamysłu miłości. W święto Ofiarowania Pańskiego, które jest jednoznacznie chrystologiczne, zaznaczony jest współdziałanie Maryi w realizacji Bożych zamysłów: *Dzisiaj Maryja Dziewica przyniosła do świątyni Twojego Przedwiecznego Syna* (prefacja ze święta). Owo „przyniesienie” nie było tylko wypełnieniem przepisów prawa. Dziecię Jezus ukazane jest jako Światło na oświecenie pogan, Symeon uosabia ludzkość wychodzącą naprzeciw Zbawiciela.

Macierzyństwo wywodzące się z Nazaretu i Betlejem, staje się macierzyństwem Golgoty. Bóg sprawił, że obok Syna Bożego wywyższonego na krzyżu stała współcierpiąca Matka, wówczas to Chrystus dał Ją nam za Matkę²⁵. Wydarzenie to było spełnieniem przepowiedni Symeona o mieczu boleści przenikającym duszę Bogarodzicy²⁶.

Kolejnym elementem tej współpracy jest wspólna modlitwa Apostołów i Maryi Matki Jezusa. Na tę grupę modlących się Bóg zesłał Ducha Świętego²⁷.

²¹ *De canonum observatione*, 23.

²² *Rationale* IV, 25, 10.

²³ PL 189, 1027.

²⁴ *Ordinarium Cart.*, c. 26, 18. Cyt. za A.J. JUNGSMANN, *Missarum sollemnia II*, Paris 1952, 237-238, przypis 17.

²⁵ Kolekta i Modlitwa nad darami we wspomnienie Maryi Panny Bolesnej (15 września).

²⁶ Zob. prefacja we wspomnienie Matki Bożej Bolesnej (15 września).

²⁷ Kolekta z 8. mszy o NMP (okres wielkanocny).

8. Maryja włączona w rozdzielnictwo łaski

Maryja brzemienna za sprawą Ducha Bożego, nawiedziła swoją krewną Elżbietę, spełniła posługę miłości, a Jan Chrzciciel z radością odczuł obecność Zbawiciela (*latentem beatus Johannes cum exultatione praesensit*) przed Jego narodzeniem²⁸. Teksty euchologiczne tego święta wzięte są z tekstów XV-wiecznych.

9. Dziewica Wniebowzięta - obrazem eschatycznej kondycji Kościoła

Wszystkie przywileje, którymi Bóg Ojciec obdarzył Matkę swego Syna, nie były tytułami indywidualnymi, lecz stanowiły konsekwencję Jej wyjątkowego miejsca w historii zbawienia. Bóg nie chciał, aby Dziewica, która wydała na świat Syna Bożego, Dawcę wszelkiego życia, doznała skażenia w grobie²⁹.

Tę, którą wyniósł do godności Matki Jedynego swego Syna, uwieńczył najwyższą chwałą: Maryja została wyniesiona ponad chóry aniołów i na wieki tryumfuje z Chrystusem. Euchologia uroczystości Wniebowzięcia przeniknięta jest radością z tego powodu. Wyrażenie o wniebowzięciu powtarza się siedmiokrotnie. Warto zauważyć, że teksty liturgiczne - odmiennie niż w liturgii Wschodnich Kościołów - nie wspominają ani razu o śmierci Bogarodzicy w sensie oddzielenia duszy od ciała³⁰. Liturgia świętuje i wyznaje wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny lub wyjęcie, zachowanie od zepsucia grobu i końca Jej ziemskiego życia.

Tajemnica wniebowzięcia wyrażona jest: a) jako uwieńczenie najwyższą chwałą (kolekta); b) wyniesienie ponad chóry aniołów (antyfona na wejście); c) wzięcie do niebieskiej chwały ciała i duszy Niepokalanej Dziewicy (modlitwa nad darami); d) wzięcie do nieba (prefacja); e) osiągnięcie zbawienia (prefacja). „Wzięcie” Maryi, przeniesienie nawiązuje do wydarzenia z życia proroka Enocha - *zabrał go Bóg* (Rdz 5, 24); czy proroka Eliasza (2 Krl 2, 2-10). Udział Maryi w chwale zbawionych wzbogacony jest wspomnieniem królewskości Bogarodzicy (22 sierpnia). Bo ustanowił Rodzicielkę swojego Syna naszą Królową (kolekta ze wspomnienia).

²⁸ Por. Kolekta, Modlitwa nad darami i Pokomunia ze święta Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny (Modlitwy nowoutworzone).

²⁹ Prefacja z uroczystości Wniebowzięcia NMP.

³⁰ E. LODI, *L'eucologie romaine de la liturgie mariale*, w: *La Mère de Jesus Christ et la communion des saints dans la liturgie*, red. A.M. TRIACCA, A. PISTOIA, Roma 1986, 173-196.

Udział Bogarodzicy w chwale jest eschatonem, zrealizowanym w odniesieniu do osoby stworzonej, zrealizowanym przed końcem świata³¹. W Maryi Bóg ukazał finalny etap życia każdego chrześcijanina.

Działanie Boga Ojca w odniesieniu do Bogarodzicy legitymizuje się godnością macierzyństwa Maryi, Jej niepokalanym poczęciem, dziewiczością. Bóg wejrzał także na pokorę Matki swego Syna.

Wniebowzięcie ma wymiar eklezjalny. Wniebowzięta jest początkiem, pierwocinami i wizerunkiem - *initium et imago Ecclesiae consumandae* - Kościoła w stanie eschatycznym, w pełni zbawienia.

Związek Maryja - Kościół zostaje podkreślony przez ustanowienie pod koniec Soboru Watykańskiego II przez papieża Pawła VI święta Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła. Proklamacji dokonał papież 21 listopada 1964 r.

Pokomunia z uroczystości Świętej Bożej Rodzicielki łączy ten tytuł z nazwaniem Maryi Matką Kościoła (*Mater Ecclesiae*). Drugie wydanie Mszału Rzymskiego po Vaticanum II podaje osobny formularz o Najświętszej Maryi Pannie Kościoła w ramach mszy wotywnych (nr 8). Polska wersja mszału przeznaczona na poniedziałek po Zesłaniu Ducha Świętego. Szczególnie ważne sformułowanie podaje prefacja (kompozycja nowa) tego święta. Maryja przyjmując niepokalanym sercem Słowo Boże, *poczęła Je w dziewiczym łonie i otoczyła macierzyńską troską początek Kościoła, rodząc jego Założyciela*. Prefacja podaje następnie motywację tej eklezjalnej reprezentatywności Maryi, odwołując się do sceny na Golgocie, w której w słowach *Oto syn Twój* Maryja otrzymała w osobie św. Jana cały Kościół³². Drugi typ motywacji dotyczy sceny oczekiwania przez Apostołów wypełnienia się obietnicy zesłania Ducha Świętego. Wówczas Maryja *łączyła swe błagania z prośbami uczniów Chrystusa i stała się wzorem (exemplar) modlącego się Kościoła*.

Nie sposób nie zauważyć wyjątkowo mocnego określenia nazywającego Maryję Matką Założyciela Kościoła (*pariens Conditorem*). Natomiast brak w mszale bezpośredniego określenia Bogarodzicy „córą Kościoła”, chociaż czytanie w dniu 21 grudnia o córce Syjonu sugerowałoby takie właśnie określenie.

Egzemplaryczność Maryi w nauczaniu Vaticanum II wyraża się w trzech wymiarach: Maryja jest typem Kościoła (LG 63-64), zarówno jego przykładem (LG 65) jak i obrazem (LG 68). Natomiast *Marialis cultus* odniósł tę egzemplaryczność do liturgii, do kultu. Bogaro-

³¹ V. LOSSKY, *A l'image et la ressemblance*, Paris 1967, 206.

³² I. DE LA POTTERIE, *La Parole de Jesus: „Voici ta Mère” et l'accueil du Disciple*, „Marianum” 36(1974) 1-39.

dzica ukazywana jest jako przykład postawy duchowej, w której Kościół sprawuje misteria i nimi żyje³³. Pokomunia ze wspomnienia Matki Bożej Bolesnej jako wyraz obchodu współcierpienia Maryi wskazuje na dopełnianie cierpień Chrystusa dla dobra Jego Ciała - Kościoła.

Maryja jest nie tylko przykładem modlitwy, ale także wspomoczątkielką i przykładem świętości³⁴; przykładem przyjęcia Słowa Bożego (kolekta z 20 grudnia); uczestnictwa w męce Chrystusa. Teksty eucharystyczne nie wspominają o pośrednictwie Maryi, natomiast mieści się ono *implicite* w częstym odwoływaniu się do Jej wstawiennictwa.

W mszale używa się wyrażen: *intercedere* (Msza wspólna o Najświętszej Maryi Pannie V, w okresie Bożego Narodzenia, kolekta); *intercedente* (Msza wspólna w okresie wielkanocnym, kolekta do wyboru, kolekta za zmarłych dobroczyńców); *intercessionis eius* (Dei Genetricis) *sentiamus eius auxilio* (kolekta we wspomnienie Matki Bożej z Lourdes); *intercessione*³⁵; występuje także słowo: *intercessionibus* (Msza wspólna V w okresie Adwentu). Mszał nie odnosi wyrażenia *intercessor* do Bogarodzicy, chociaż używa go w odniesieniu do św. Antoniego. Wstawianie się Maryi, Jej orędownictwo dotyczy bardzo wielu dziedzin ludzkiej egzystencji, nie tylko zbawienia finalnego, przyjmuje także formę umocnienia (*consolatio*).

10. Konkluzje

Teksty eucharystyczne ukazują Maryję głęboko zanurzoną w historię zbawienia. Zajmuje Ona w niej miejsce wyjątkowe i niezastąpione.

Działanie Boga Ojca w realizowaniu „zamyślu miłości” pochodziło z wolnego, nieuwarunkowanego postanowienia Jego woli, umotywowane było zrodzeniem Jezusa. Można jednak twierdzić, że Wiekuisty i Wszechmocny „uwzględnił” piękno Marii (*pulchritudinem respexit*) i „wejrzał” (*visitavit humilitatem*) na pokorę swojej Służebnicy (por. Łk 1, 48). Wyrażenie łacińskie *visitavit* posiada pewne związki z hebrajskim *pagad* (p-g-d), które oznacza

³³ Por. MC 16.

³⁴ Por. kolekty z uroczystości Niepokalanego Poczęcia.

³⁵ Zob. także kolekta we wspomnienie Niepokalanego Serca Maryi; *intercessio veneranda* (kolekta wspomnienia Matki Bożej z Góry Karmel), kolekta w Dedicatio bazyliki Matki Bożej; Pokomunia w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny; kolekta ze wspomnienia Matki Bożej Królowej; kolekta w Ofiarowanie Matki Bożej; kolekta, modlitwa nad darami w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny; kolekta ze mszy wspólnych V, 1; a także kolekta *ad libitum* w tej samej mszy; kolekta ze mszy wspólnych V, 2; oraz kolekta do wyboru; modlitwa do wyboru o Najświętszej Maryi Pannie V, kolekta.

także: „powierzyć skarb”, „złożyć w depozycie”³⁶. Bóg nawiedził pokorę Maryi, tzn. złożył w Niej swoją chwałę, swoje bogactwo.

Treści maryjne w euchologii mszalnej są, jak się uważa, ilościowo obfite, niemniej ta wielka liczba nie może korespondować z bogactwem jakościowym³⁷. Teksty sięgają do tradycji, są również i nowoutworzone.

Bóg Ojciec ukazany jest jako Praźródło wszelkiego działania w odniesieniu także do Bogarodzicy.

Silnie podkreślony związek Bogarodzicy z Chrystusem implikuje relacje synowskie nie tylko z Bogiem Ojcem, lecz i z Maryją, ziemską Matką Syna Bożego. Bogarodzica Dziewica ukazana jest w relacji do Chrystusa i w pełni od Niego zależy.

Maryja, stając się Matką Chrystusa - Głowy Ciała mistycznego, stała się tym samym radykalnie Matką wszystkich należących do Kościoła, a równocześnie przykładem życia chrześcijańskiego. Reprezentuje przykład bliski życiu chrześcijanina.

Wspomniane treści teologiczne w mszale nie stanowią pełnego obrazu teologicznego dotyczącego związku Bóg Ojciec - Najświętsza Maryja Panna. Taki jest bowiem charakter *lex orandi* jakim jest liturgia. W konsekwencji trzeba mówić raczej o teologii czy mariologii celebratywnej, tj. takiej, którą Kościół przedstawia zgromadzeniu liturgicznemu. Niemniej chcemy pamiętać, że Mszał jest księgą najczęściej używaną, studiowaną, księgą z której się modli³⁸. Treści maryjne powracają każdego roku, stwarzając możliwość i pogłębienia, i asymilacji treści, uczynienia ich pokarmem na co dzień. Słusznie odnosi się do Mszału stwierdzenie, że jest on „księgą rosnącą”³⁹. Niewątpliwie ubogacony zasób treści maryjnych, w porównaniu z poprzednim Mszałem, treści bardziej zakotwiczonej w Biblii, pozwala na pogłębienie czci Bogarodzicy. Tym bardziej, że treści maryjne w Mszale Pawła VI znalazły dopełnienie w „Zbiorze Mszy o Najświętszej Maryi Pannie”, który zasługuje na oddzielne omówienie.

Ks. prof. dr hab. Bogusław Nadolski TChr
Akademia Teologii Katolickiej (Warszawa)

ul. Panny Marii 4
PL - 60-962 Poznań

³⁶ P. ROLAND, *Les racines divines de la memoire*, „Communautés et liturgies” 68(1986) 117-118.

³⁷ E. LODI, *Maria nei formulari del Messale*, „Rivista di Pastorale Liturgica” 3(1979) 28; F. BROVELLI, *L'eucologia mariana nel messale romano*, „Rivista liturgica” 63(1976) 340-366; zob. także E. LODI, *L'eucologie romaine de la liturgie mariale...*, 173-196.

³⁸ A. HÄUSSLING, *Das Missale Romanum Pauls VI*, „Liturgisches Jahrbuch” 23(1973) 145.

³⁹ J. HENNING, *The Missal as world literatur*, „Irish Monatly” 74(1946) 248-256. Cyt. za A. HÄUSSLING, *Das Missale...*, 145.

Dio Padre e Maria nel Messale Romano di Paolo VI

(Riassunto)

La liturgia è una celebrazione della storia della redenzione e risposta all'azione Divina, che assume la forma di culto. Fonte della liturgia è Dio Padre. La partecipazione nella liturgia fa entrare nella totalità della cura di Dio diretta verso l'uomo (del Suo amore) è nell'agire della Sua salvezza nel mondo. Nel „piano d'amore” Divino c'è un posto particolare per Maria. Ella è prescelta è amata da Dio. Per questo la venerazione di Maria precede il culto dei santi. Ella è „piena di grazia, sempre Vergine, Madre di Dio e nostro Signore Gesù Cristo”.

Nell'ambito delle preghiere eucaristiche troviamo anche il ricordo di Maria in una preghiera di partecipazione al patrimonio degli eletti, nella casa del Padre.

Come lo indica la liturgia, la nascita della Santissima Maria Vergine fu l'aurora della redenzione, Maria Immacolata invece divenne, per la volontà di Dio Padre, una degna dimora del Figlio di Dio. Grazie alla grazia precedente fu protetta dal peccato.

Anche per la volontà di Dio il Verbo eterno si assunse il corpo umano nel seno della Vergine Maria. La nascita del Figlio di Dio dalla Santissima Vergine fece sì che il potere di Dio splendesse davanti a tutto il mondo. Per mezzo della maternità verginale di Maria Dio donò agli uomini la grazia della eterna salvezza.

Il „Fiat” di Maria fu l'ingresso nella collaborazione con Dio Padre per la realizzazione del suo piano d'amore.

Dio Padre non permise che la Madre del Suo Unico Figlio fosse contaminata nella tomba. La innalzò sopra tutti i cori degli angeli come Assunta. L'Assunta è inizio, origine e immagine della Chiesa nello stato escatologico, nel pieno della salvezza.

I sopramenzionati contenuti escatologici del messale non presentano immagine piena del legame Dio Padre - Santissima Maria Vergine. Il messale è un „libro crescente”. I contenuti mariani presentati in esso sono più ancorati nella Bibbia rispetto al messale precedente. Il che permette di approfondire la venerazione della Madre di Dio.